

ÕNNISTUSE MÄRKIMISEST EESTI- KEELSETES PIIBLITÕLGETES¹

KÜLLI KUUSK

Annotatsioon. Artiklis võrreldakse eesti *õnnis*-tuletiste tõlkevasteid ladina ja saksa tõlketraditsiooni taustal. *õnnis*-tuletiste terminipesa uurides võib välja tuua, et eestikeelses Piiblis kasutatakse heebrea *brk*- ja kreeka *eulog(e)*-tüve tõlkimisel kaksiksüsteemi: Jumal *õnnistab* inimest, inimene *kiidab* Jumalat – ehkki Piibli originaalkeeltes esineb kummagi puhul sama tüvi. Tegemist on ilmselt otsese M. Lutheri saksakeelse tõlke mõjuga. Kui üldiselt on eestikeelse piiblitõlke kohta väidetud, et see on tehtud Piibli originaalkeelte põhjal ning M. Lutheri tõlkega kattuvuse osakaal on väike, siis *õnnis*-tuletiste puhul on kattuvus M. Lutheri terminikasutusega suur.

Võtmesõnad: leksikon, tõlkimine, piiblitõlke ajalugu, terminoloogia, Piibli sõnavara, *õnnistus*

1. Sissejuhatus

Harva leidub kahte keelt, mis jagavad sõnade tähendused tähendusväljas ühtmoodi. Mõistet ÕNNISTUS on keeruline mingite tunnuste abil seletada või välja tuua tüüpilisi iseloomustavaid jooni. Siiski on eesti *õnnis*-tuletistel² välja kujunenud teatud põhitähendus, mille tuumalasse kuulub Jumala ja inimese vastastikuse suhte tähistamine – mis on küll öeldud suure üldistusega, puudutamata teisi kaastähendusi.

Teoloogias on ÕNNISTUS kindlapiiriline mõiste. Heebrea juuresel *brk*³ on kaks põhitähendust – ‘põlvitama’ ja ‘õnnistama’. Kui inimesed või

¹ Käesolev uurimus ilmub tänu ETF-i grandile 5292.

² *õnnis*-tuletis on tinglik väljend tähistamaks sõna *õnnis* ja kõiki sellest tuletatud noomeneid ja verbe, mis esinevad 1739., 1968. ja 1997. a eestikeelsetes piiblitõlgetes. Pikemalt olen antud teemat käsitlenud uurimistöös „Eesti Piibli *õnnis*-tuletiste suhe lähteterminitega (*barak, eulogeia*)”.

³ Heebrea keeles koosneb juur kolmest konsonandist. Vokaalide lisamisega saadud verbivorm *barak* tähistab perfektis meessoos ainsuse kolmandat pööret (‘tema õnnistas’). Seda võib tinglikult tüveks nimetada. Heebrea keeles võib verbil olla kuni seitse tüve; kõiki verbitüvesid ning nende tähendusi ei ole artiklis analüüsitud.

asjad on tegevuse objektid ning inimesed tegija rollis, siis juure *brk* intensiivtüve mõistetakse kui Jumalale tehtud sooviavaldust, et ta annaks edukust sellele inimesele, keda õnnistatakse. Kui Jumal on tegevuse objektiks, siis juure *brk* intensiivtüvi peaks alati osutama *kiitma*-tegevusele. Kui inimesed on tegevuse objektid, siis võib nimetatud juurt olenevalt kontekstist tõlkida *tervitama*, *õnnitlema*, *tänama*, kuid enamikul juhtudel *õnnistama* (Botterweck, Ringgren 1999: 279, 284, 293).

Kreeka tüvi *eulog(e)*⁴ koosneb kahest sõnaosist – prefiksist *εὐ* 'hea' ja verbist *λόγω* 'könelema', mis kannab põhitähendust 'head kõnelema' või 'ilusalt viisil rääkima' või 'kellegi kohta head rääkima'. Heebrea juur *brk* tõlgiti Septuagintas *eulog(e)*-tüvega ning see tähistab mitte ainult õnnistust ja õnnistussõnu, vaid ka õnnistusega täidetud seisundit, väge, õnne jne (Kittel 1990: 752, 753).

Siinses ülevaatlikus artiklis tutvustatakse lühidalt piiblitõlkimise kultuurilist tausta, peatatakse põgusalt lähtekeelsetel vastetel ning võrreldakse eesti tõlkevasteid ladina ja saksa tõlketraditsiooni taustal. Artiklis on kokkuvõtvalt ära toodud uurimistöös „Eesti Piibli *õnnis*-tuletiste suhe lähteterminitega (*barak*, *eulogeia*)” vaadeldud andmed, mis haarasid enda alla kolmes eesti piiblitõlkes (1739, 1968, 1997) esinevaid *õnnis*-tuletisi.

2. Piiblitõlkimise kultuuriline taust

Keele ja kultuuri kohalt on oluline, millal toimusid üldse esimesed kontaktid ristiusuga, millised need varased kontaktid olid ning kuidas need mõjutasid vaimuliku keele kujunemist. Küsimus, millal eestlased tegelikult ristiusku pöördusid, on põhjustanud palju vaidlusi. Võrguentsüklopeedia *Estonica* näiteks väidab: „Eitamata ristiusu sajanditepikkust mõju Eesti põlisrahva maailmapildile, võib ometi väita, et alles vennastekoguduse liikumisest äratatutena võttis suur osa eestlastest sügava spontaansuse ja vaimustusega omaks kristluse põhitõed. --- Vennastekoguduse liikumine oli oluline ka eesti rahvuse ja kultuuri kujunemisel tänapäevases mõistes – koos vennastekogudusega levis põlisrahva seas kirjaoskus ning samuti mitmed mujal Euroopas levinud kultuurinähtused (pasunaja laulukoorid jne).”

Kristliku kultuuri sõnavara kujunemise kohta pole põhjalikke uurimusi eesti keeles väga palju ilmunud. Oskar Loorits on kirjutanud eestlaste, lätlaste ja liivlaste kristliku terminoloogia kujunemisest. Tema väi-

⁴ *eulog(e)* preesensi tüve alla on kokku võetud ka kõik teised selle termini tüved.

tel on eesti, läti ja liivi kultuuriloos toimunud murranguline pööre seotud läänemereäärsete provintside esimese ristiusustamisperioodiga, mis langeb valge- ja suurvene misjonitegevuse ajajärku – u 1000–1200 m.a.j kestnud nn varjaagide ajastusse (Loorits 1962: 202). Samuti väidab O. Loorits, et varjaagide ajastu ortodoksi misjonärid olid esimesed võimekad keeleuuendajad ja neologistid eestlaste, lätlaste ja liivlaste maal (Loorits 1962: 218).

Enn Tarvel vastandab oma seisukohad Looritsa väidetele. Tema arvates olid Baltikumi rahvastel küll II aastatuhande alguses kontaktid ortodoksse kirikuga olemas, kuid üldist ortodoksse kiriku misjonitööd Eestis ei toimunud. Tõeline misjonitegevus algas Liivimaal saksa katoliku misjoniga 12. sajandil (Tarvel 1997: 65). Selle misjoni rahumeelseteks esindajateks peetakse piiskoppe Fulcot ja Meinhardi ning mõõgamisjoni kandjaks nimetatakse piiskop Albertit.

Vene ja saksa misjonitegevuse kõrval tuleb kindlasti ära märkida Rootsi mõju. „Kui eestlaste suhted rootslastega viikingiajal piirdusid enamasti sõjaliste ja kaubanduslike kokkupuudetega, siis keskaegsed kontaktid olid juba tunduvalt mitmetahulisemad. Kõigepealt peab märkima püsiva rootsi asustuse tekkimist Eesti lääne- ja põhjarannikul ning saartel. --- Juba 12. sajandi keskel, s.o. enne saksa ristirüütlite tulekut Baltimaale, organiseerisid Rootsi piiskopid misjonitegevust Läänemere idakalda paganate hulgas.” (Raag 1988: 658–659)

Arthur Võõbus, kes pooldab Looritsa väiteid ning tunnustab kreeka katoliku ehk õigeusu kiriku misjonäride tähtsat osa eesti kultuuriloos, ütleb järgmist: „Nagu ajaloolised andmed selgesti näitavad, oli muinaseestlastel mitte ainult lähemaid kokkupuuteid kristlusega ja seda isegi mitmest suunast, vaid ka kristlik misjonitöö rahulikul teel oli leidnud tee meie esivanemate juurde. Meie esivanemate tõsise ja eetilise maailmavaate tõttu ei saa uskuda, et nad oleksid sulgenud oma südamed ristiusu kuulutuse sügavustele. Kõige tagasihoidlikumagi hinnangu juures peab arvestama, et juba ammu enne taanlaste ja sakslaste sissetungi oli meie esivanemate hulgas kristlikke juhte, perekondi, sugukondi ja kohati isegi ühiskondi vähemal või suuremal määral.” (Võõbus 1969: 17)

Üldiselt arvatakse, et ristiusu kohta omasid eestlased teadmisi kaubandussidemete kaudu juba enne vallutus- ja sõjaretki. Toomas Pauli sõnul võis eestlaste maailmapilt 13. sajandi alguseks sisaldada ristiusu elemente, mille omaksvõtmine ei valmistanud põhimõttelisi tõrkeid (Paul 1999: 39).

Enne Martin Lutheri saksakeelse piiblitõlke ilmumist oli kaks autoriteetset tõlget – kreekakeelne Septuaginta ning ladinakeelne Vulgata. Septuaginta pärineb 2. sajandist e.Kr ja on heebreakeelse Vana Testamendi esimene tõlge, mis mõjutas väga palju tõlkeprintsipi ja kaanoni teket. Esimestel sajanditel p.Kr lisandus sellele kristlaste Uus Testament. 4.–5. sajandil asendus Lääne-Rooma riigi ja Õhtumaa kirikus kreeka keel ladina keelega ning Hieronymus tõlkis Piibli ladina keelde. Piibel, mis jõudis 13. sajandil Eestimaale, oli ladina keeles (Paul 1999: 94).

Piibli tõlkimine on eriline ettevõtmine. Piibel on kristliku kultuuri keskpunkt ning selle ilmumine emakeeles on kõigi rahvuskeelte arengut väga tugevalt mõjutanud. Piiblit ennast võib võtta kui ilukirjandusteost ja teiselt poolt suhtuda sellesse kui erialatekstide kogumisse. Piibel on unikaalne ka selle poolest, et olles ise originaallooming, mida on tõlgitud üle 300 keelde, sisaldab ta ka tõlketekste. Uues Testamendis tsiteeritud Vana Testamendi kirjakohtad on juba tõlked heebrea keelest kreeka keelde.

Piiblitõlkimise üheks põhiliseks vaidlusteemaks on olnud küsimus, kui vabalt võib tõlkija algtekstiga ümber käia ja seda tõlgitseda ning kui sõnasõnaline peab piiblitõlke tekst olema. See küsimus pole aga aktuaalne ainult piiblitõlkimise puhul, vaid tõlkeajaloos üldse. Cicero räägib oma teoses „De optimo genere oratorum” sellest, kuidas ta pani kokku ladinakeelse teksti Kreeka oraatorite kõnedest: „Ma ei tõlkinud neid kui tõlk, vaid kui oraator, hoides kinni samadest ideedest ja vormidest, või nagu mõni võib öelda – mõttekujunditest –, aga sellises keeles, mis vastab meie keelekasutusele. Ning sedasi tehes ei pidanud ma vajalikuks osutada asjadele sõna-sõnalt, vaid ma säilitasin üldise stiili ning keele mõjuvõimu.” (Venuti 2004: 13) Nimetatud põhimõtet on erineval moel tõlkeajaloos esile tõstnud ka M. Luther ja Hieronymus.

Piiblitõlkimise puhul lisanduvad mitmed nüansid. Vana Testamendi puhul näiteks on tegu sellise keelevariandi tõlkimisega, mis enam ei ole aktiivses kasutuses. Uue Testamendi tõlkimise puhul tuleb meeles pidada, et üks osa kirjapandust on juba tõlge – kreekakeelsed Vana Testamendi kirjakohtade tsitaadid.

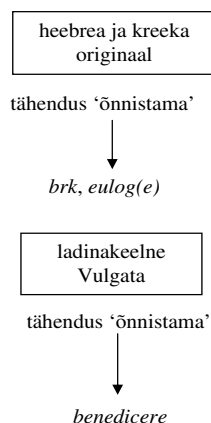
Piibel kui erialatekst kasutab religioosse keele termineid. Paljud eestikeelses Piiblis esinevad sõnad on saanud eesti keele kujunemisloojookul endale termini staatuse. Esimestel eesti piiblitõlkijatel oli püha teksti edasiandmiseks peamiselt kaks moodust – kasutada juba olemasolevat keeleainest või laenata teisest keelest. Nõo õpetaja Martin Lipp on juba

1895. aastal arvanud järgmist: „Aga koguni kasuta pole ka katolik aeg meie hariduse kohta mööda käinud. Siin pannakse alus, mille pääl päras-tine aeg edasi ehitab. Näituseks on vististe kunstsõnad ristiusu mõtete tähenduseks meie ema-keeles, nagu: *õnnistus*, *Õnnistegija*, *Äralunasta-ja*, j.n.e. juba katolikul ajal loodud. See aeg on kiva kokku kannud, mis pärast hooneks pidivad saama.” (Lipp 1895: 81)

3. *õnnis*-tuletiste lähteterminid

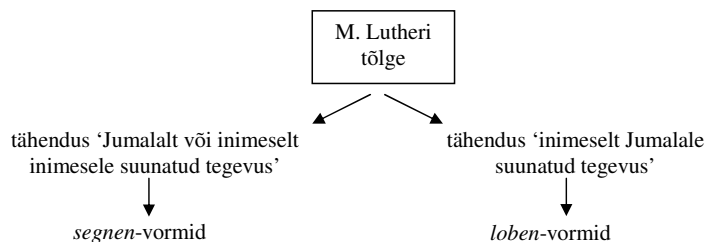
õnnis-tuletiste kõige olulisemad lähtekeelsed vasted on heebrea juur *brk* ning sellele Uues Testamendis vastav kreeka tüvi *eulog(e)*. Heebrea *brk* tähenduse seletustes tuleb esile kolm põhilist joont – Jumalalt lähtuv õnnistus, inimeselt inimesele kanduv õnnistus ning inimeselt Jumalale suunduv õnnistus. Ka *eulog(e)*-tüve põhitähendused märgivad vastastikust suhet Jumala ja inimese vahel. Seega Piibli originaalkeelte terminoloogias kasutatakse sõltumata õnnistuse suunast sama tüve ning sellise kaks poolsuse tõttu on mõlemad aspektid näidatud kui sama suhte kaks külge. Sama käsitus on üle kantud ka kreekakeelse Septuaginta Uude Testamenti, kus mõlemal juhul kasutatakse *eulog(e)*-tüve.

Sarnane terminikasutus esineb ka ladinakeelses Vulgatas. Hieronymus on väitnud, et ta tõlgib lauseid ja mitte sõnu ning seega ei ole sõna-sõnalt tõlkimise printsiipi järginud (Jerome 2004: 23). Vaadeldes ladinakeelse Vulgata terminikasutust ühe sõna lõikes võib siiski öelda, et *brk*- ja *eulog(e)*-tüve on peaaegu alati tõlgitud *benedicere*-vormidega, st antud termini puhul on järgitud konkordantslikku kasutust. Lihtsustatult võiks seda kujutada järgmiselt:

Samasugust üks-ühele vastavust kasutab üldjuhul inglise King Jamesi Piibel, kus *brk-eulog(e)* vasteks on *bless*-vormid ning vene tõlketraditsioon (Russian Synodal Text, 1917), kus *brk-eulog(e)* vasteks on *благословитъ*-vormid.

M. Lutheri dünaamilise ekvivalentsi⁵ printsiipidest lähtuvas tõlkes on heebrea *brk*-juure tähendus jagatud saksa keeles kaheks, sõltuvalt tegevuse suunast: ühe eraldi tähendusena käsitletakse *brk*-juure neid kasutusjuhte, mille korral tegevus on suunatud Jumalalt inimesele või inimeselt inimesele; teise eraldi tähendusena käsitletakse neid *brk*-juure kasutusjuhte, mille korral tegevus on suunatud inimeselt Jumalale. Esimesel juhul kasutatakse saksa vastena *segnen*-vorme, teisel juhul *loben*-vorme.

M. Lutheril oli Piibli saksa keelde tõlkimisel ees küll ladinakeelne Vulgata, kuid terminikasutus antud versiooniga tal ei kattu, kui vaadata kirjakohti, kus esineb *õnnis*-tuletis. Ladinakeelses Vulgatas on seevastu sõnakasutus väga selge – ühte sõna tõlgitakse ühe vastega – *eulog(e)*: *benedicere*.

Eesti piiblitõlgetes esinenud *õnnis*-tuletisi varem süstemaatiliselt uuritud ei ole. Siiski on ilmunud mõned üksikud artiklid, kus on *õnnistamise* problemaatikat puudutatud. Ott Ojaperv (2003: 316) on juhtinud tähelepanu sellele, et kõigis keeltes saab Jumalat õnnistada, vaid eesti keeles mitte.

⁵ Eugene A. Nida termin, mis tähistab piiblitõlkimise põhimõtet – lähtekeelne sõnum tuleb sihtkeelde tõlkida võimalikult loomulikult, et tõlge ütleks lugejale sedasama, mida autor lähtekeeles on tahtnud öelda (Nida, Taber 1969: 24). Sama põhimõtet on nimetatud mõte-mõttelt tõlkimise printsiibiks ning Timothy Wilti raamatus „Bible Translation. Frames of Reference” (2003: 4) on öeldud, et E. A. Nida järgib oma töös just Hieronymuse ja M. Lutheri tõlkepõhimõtteid.

4. Eesti õnnis-tuletised ladina ja saksa traditsiooni taustal

Eesti piiblitõlgete tausta kohta on arvamust avaldanud mitmed nimekad teadlased ning üldiselt ollakse seisukohal, et esimene, 1739. aasta täispiibel ei lähtu M. Lutheri traditsioonist ning et põhimõtteliselt on tõlgitud otse Piibli originaalkeeltest. Ent ühe terminipesa kasutusjuhtusid vaadeldes tuleb esile M. Lutheri sarnasus, mis kinnitab, et esimesed eesti piiblitõlkijad on tuginenud originaalkeeltest tõlkides M. Lutheri saksa-keelse tõlke arusaamadele.

1739. aasta mustandkäsikiri⁶ näitab, et tõlkimise käigus on *brk*-juure vastete küsimust ilmselt arutatud. Nt 1. Moosese raamatu kirjakoha 24: 48 on tõlkija algselt tõlkinud Lutheri-päraselt sõnaga *kiitma*: .. *kiitsin sedda Issandat* ..., toimetaja on antud koha toimetanud heebreakeelse originaalteksti päraseks: .. *õnnistasin issandat* .. Trükiversioonis esineb aga ikkagi: .. *ja kiitsin Jehoowa* ..

Erinevate vastete kasutamise illustreerimiseks võib tuua näite Vana Testamendi Nehemja raamatust 8: 5:

Und die Leviten, Jesua, Kadmiel, Bani, Hasabneja, Serebja, Hodia, Sebanja, Pethahja, sprachen: Stehet auf, lobet [originaalis *brk*] den Herrn, euren Gott, von Ewigkeit zu Ewigkeit; und man lobe [originaalis *brk*] den Namen deiner Herrlichkeit, der erhöhet ist, mit allem Segen [originaalis *brk*] und Lobe. (Luther 1545)

Ja Levitid Jeesua, ja Kadmiel, Pani, Asabneja, Serebja, Odija, Sebanja, Petaja ütlesid: Tõuske üles, kiitke [originaalis *brk*] Jehowat omma Jummalat iggaweste iggawesseks aiaks! Ja keik kiitko [originaalis *brk*] sinno au nime, mis üllem on kui se keige surem kitus [originaalis *brk*]. (P 1739)

Ja leviidid Jeesua, Kadmiel, Baani, Hasabneja, Seerebja, Hoodija, Sebanja ja Petahja ütlesid: „Tõuske üles ja kiitke [originaalis *brk*] Jehoovat, oma Jumalat igavesest ajast igavesti! Jah, kiidetud olgu [originaalis *brk*] sinu auline nimi, mis on ülem kui kõik kiitus [originaalis *brk*] ja ülistus!” (P 1968)

Ja leviidid Jeesua, Kadmiel, Baani, Hasabneja, Seerebja, Hoodija, Sebanja ja Petahja ütlesid: „Tõuske üles ja kiitke [originaalis *brk*] Issandat, oma Jumalat, igavesest ajast igavesti, ja õnnistage [originaalis *brk*] tema aulist nime, mis on ülem kui kõik kiitus [originaalis *brk*] ja ülistus!” (P 1997).

Võrdluseks olgu toodud ingliskeelne tõlketraditsioon, mis kasutab *brk*-juure ekvivalendina *bless*-tüve; samamoodi on kasutusel vene keele ekvivalent *благословитъ*.

⁶EAA, f 1187, n2 s 5325.

Then the Levites, Jeshua, and Kadmiel, Bani, Hashabniah, Sherebiah, Hodijah, Shebaniah, [and] Pethahiah, said, Stand up [and] bless [originaalis *brk*] the LORD your God for ever and ever: and blessed [originaalis *brk*] be thy glorious name, which is exalted above all blessing [originaalis *brk*] and praise. (KJV 1996)

M. Lutheri kaksiksüsteemi iseloomustuseks võib tuua veel täiendavalt kaks kirjakohta Vanast Testamendist, milles esimene viitab juhtumile, kus inimene pöördub õnnistussõnadega Jumala poole ning teisel juhul on kõne all Jumalalt suunduv õnnistus inimesele. Inglise King Jamesi Piibel ning ladinakeelne Vulgata tavaliselt vahet ei tee, kuid M. Lutheri saksakeelne tõlge ja eestikeelne piiblitõlge on omavahel sarnased. 1. Ms 14: 20:

.. und gelobet sei [originaalis *brk*] Gott der Höchste, der deine Feinde in deine Hand beschlossen hat. Und demselben gab Abram den Zehnten von allerlei. (Luther 1525)

Olgu kiidetud 7[originaalis *brk*] kõige kõrgem Jumal, kes sinu vaenlased su kätte andis. (P 1997)

.. et benedictus [originaalis *brk*] Deus excelsus, qui tradidit hostes tuos in manus tuas. (Vulgata)

And blessed be [originaalis *brk*] the most high God, which hath delivered thine enemies into thy hand. (KJV 1996)

.. и благословен [originaalis *brk*] Бог Всевышний, Который предал врагов твоих в руки твои. (RST 1917).

Esitatud kirjakohta (1. Ms 14: 20) tõlkimine on 1739. aasta Vanas Testamendis olnud vaidlusobjektiks. Eelpool viidatud mustandkäsikiri näitab ka selle kirjakohta puhul, et tõlkija on püüdnud kinni pidada *brk*-juure ja *õnnis*-tuletise vastavusest. Sulgudes on aga *õnnistud* sõnale lisatud kohe järele *kidetud*. Mustandkäsikirjas on toimetaja mõlemad sõnad maha tõmmanud ning siis vormi *õnnistud* alla märkinud taastustäpid. Ilmselt on järgmiste toimetamiste käigus algset otsust muudetud ning 1739. aasta Piibli trükiversioonis on kirjas *kidetud*.

M. Lutheri vahendusel on ilmselt kasutusele võetud *brk*-täheenduste kahene süsteem: a) *segnen* 'õnnistama'; b) *loben* 'kiitma'; *danken* 'täna-

ma'. Kui Jumal on õnnistusobjektiks, siis märgitakse Tema õnnistamist verbidega *kiitma, ülistama*. Kui toimub vastupidine protsess (Jumal on õnnistaja situatsioonis ning inimene on objekt või kui õnnistaja on inimene ning objektiks on teine inimene), siis võetakse selle kirjeldamiseks kasutusele verb *õnnistama*.

Eesti piiblitõlke ajaloost on siiski teada üks tõlkevariant, milles *brk*-juure edasiandmisel kaksikjaotust ei kasutata, vaid heebrea *brk* tõlgitakse sõnaga *õnnistama*, olenemata asjaolust kellelt kellele tegevus on suunatud. Niisugune formaalne ekvivalents esineb Hillar Põllu psalmitõlgetes, mis valmis 1970. aastatel ning ilmusid 1989. aastal ühes väljaandes koos T. Pauli Uue Testamendi tõlkega. Nt Laul 34: 2:

Ma tahan Igal ajal õnnistada ISSANDAT (Paul 1989)
Ma tahhan Jehowat kita iggal aial (P 1739)
Ma tänan Jehoovat igal ajal (P 1968)
Ma tänan Issandat igal ajal (P 1997).

Üldiselt tuleb esile tendents, et kolme vaadeldud eestikeelse tõlke terminikasutus sarnaneb M. Lutheri saksakeelse tõlkega. Seda näitab mustandkäsikiri, kus algses käsikirjas esinevad *brk*-juure vastetena siiski *õnnis*-tuletised ja need on hiljem vastavalt tolleaegsele traditsioonile parandatud *kiit*-tüvelisteks. Ent eesti terminikasutuse kattumine M. Lutheri tõlkega on vastuolus üldise seisukohaga, et eesti tõlked, alates 1739. aastast, on tehtud heebreakeelse originaalteksti põhjal (sellest on pikemalt kirjutanud näiteks Rannut 1989 ja Ross 1995).

Uue Testamendi lähteterminite suhet eesti vastetega on küllaltki keeruline esitada ning seepärast piirduakse antud artiklis kokkuvõtlike väidetega. Põhjalikum statistika koos näidetega on esitatud uurimistöös „Eesti Piibli *õnnis*-tuletiste suhe lähteterminitega (*barak, eulogeia*)”.

Eestikeelse Uue Testamendi *õnnis*-tuletiste vastavust Piibli originaalkeele terminitega on tänaseks korrigeeritud. 1739. ja 1968. aasta Piiblis vastavad *õnnis*-tuletised Uues Testamendis kolmele (*eulog(e)*-, *makar-* ja *soz*-) tüvele. 1997. aasta Piiblis vastavad *õnnis*-tuletised Uues Testamendis kolme tüve asemel kahele tüvele – *eulog(e)*- ning *makar*-. Kreeka keelse Septuaginta *soz*-tüve tõlkevastetena esinenud *õnnis*-tuletised asendati 1997. aasta eestikeelses Uues Testamendis *pääs*-tüvega. Asendus tehti esimesena 1989. aastal ilmunud tõlkes, millele tugineb 1997. aasta piiblitõlge.

kreeka		1739	1968	1997		ladina
<i>eulog(e)-</i>	→	<i>õnnis-</i>	<i>õnnis-</i>	<i>õnnis-</i>	←	<i>benedicere</i>
<i>makar-</i>	→	<i>õnnis-</i>	<i>õnnis-</i>	<i>õnnis-</i>	←	<i>beatus</i>
<i>soz-</i>	→	<i>õnnis-</i>	<i>õnnis-</i>	<i>pääs-</i>	←	<i>salvare</i>

5. Kokkuvõte

õnnis-tuletiste terminipesa uurides võib välja tuua, et eestikeelses Piiblis kasutatakse heebrea *brk-* ja kreeka *eulog(e)*-tüve tõlkimisel kaksiksüsteemi: Jumal *õnnistab* inimest, inimene *kiidab* Jumalat – ehkki Piibli originaalkeeltes esineb kummagi puhul sama tüvi. Tegemist on ilmselt otsese M. Lutheri saksakeelse tõlke mõjuga. Kui üldiselt on eestikeelse piiblitõlke kohta väidetud, et see on tehtud Piibli originaalkeelte põhjal ning M. Lutheri tõlkega kattuvuse protsent on väike, siis *õnnis*-tuletiste puhul on kattuvus M. Lutheri terminikasutusega suur.

1739. aasta eesti piiblitõlke mustandkäsikirja paranduste põhjal on selgelt näha, et kaksiksüsteem on teadlikult sisse viidud. Kaksiksüsteem on säilinud muutumatult ka järgmises piiblitõlkes (1968).

Uue Testamendi kreeka *eulog(e)*-tüve tõlkimisel on viimases, 1997. aasta piiblitõlkes ja sellele aluseks olevas T. Pauli 1989. aastal avaldatud piiblitõlkes püütud täpsemini järgida terminite üks-ühele vastavuse printsiipi. Esimene eesti piiblitõlge (1739) sarnaneb aga rohkem M. Lutheri piiblitõlkega ning eristab saksakeelse tõlke eeskujul kaht õnnistustegevust: Jumalalt lähtuv õnnistus on märgitud sõnaga *õnnistama* (*segnen*) ning inimeselt Jumalale suunduv õnnistus on märgitud sõnaga *kiitma* (*loben*).

O. Ojaperve väitega: „Jumala õnnistamisel tekkivad probleemid on Eestis oikumeenilised, aga piiratud eesti keelega. (Päris absoluutselt ei saa seda väita. Kuigi kõigis põhilistes Euroopa keeltes probleem puudub, tuli Slovakkias omal ajal liturgiliste tekstide tõlkijatel ületada analoogne vastumeelsus Jumalat õnnistada)” (Ojaperv 2003: 318) ei saa ka päris nõus olla. Eristus on teoloogilist päritolu ning eesti keelde sattunud M. Lutheri tõlkepõhimõtete vahendusel.

Kirjandus

- Botterweck, G. Johannes, Helmer Ringgren (eds.) 1999.** Theological dictionary of the Old Testament. Volume II, bdl – glh. Revised Edition. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Estonica** = Võrguentsüklopeedia Estonica. Eesti Instituut. www.estonica.org (2.12.2004).
- Jerome 2004.** Letter to Pammachius. – The Translation Studies Reader. Second Edition. Ed. by Lawrence Venuti. New York, London: Routledge, 21–30.
- Kittel, Gerhard 1990.** Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament. Band II. Stuttgart. Berlin. Köln: Verlag W. Kohlhammer.
- Lipp, Martin 1895.** Kodumaa kiriku ja hariduse lugu. Esimene raamat: katoliku kiriku ajast Rootsi aja lõpuni. – Eesti rahva 75-aastase priiuse 62. juubeli mälestuseks. Jurjev (Tartu): Trükitud H. Laakmann'i kulu ja kirjadega.
- Loorits, Oskar 1962.** Zur christlichen Terminologie bei den Esten, Liven und Letten. – Issanda kiriku tööpõllul. Eesti vaimulik raamat. Uppsala, 200–218.
- Nida, Eugene A., Charles Taber 1969.** Theory and practice of translation. Published for the United Bible Societies by E. J. Brill. Leiden.
- Ojaperv, Ott 2003.** Liturgiliste palvete tõlkimisest ja nende metamorfoosidest eesti keeles. – Ediderunt Marju Lepajõe & Andres Gross. Mille anni sicut dies hesternae... Studia in honorem Kalle Kasemaa. Tartu, 314–324.
- Paul, Toomas 1999.** Eesti piiblitõlke ajalugu. Esimestest katsetest kuni 1999. aastani. (= Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised nr 72.) Tallinn.
- Raag, Raimo 1988.** *Nunn, prilla, koka* ja teised. Eesti keele rootsi laensõnadest. – Keel ja Kirjandus 11, 655–724.
- Rannut, Ülle 1989.** Esimene eestikeelne Piiblitõlge – 250. – Akadeemia 9, 1897–1908.
- Ross, Kristiina 1995.** Ülemlaulu tõlkest esimeses eestikeelses Piiblis. – Akadeemia 1, 3–29.
- Tarvel, Enn 1997.** Mission und Glaubenswechsel in Estland und Livland im 11.–13. Jahrhundert aufgrund sprachlicher Quellen. – Rom und Byzanz im Norden. Mission und Glaubenswechsel im Ostseeraum während des 8.–14. Jahrhunderts. Band II. Herausgegeben von Michael Müller-Wille. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Mainz. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 58–67.
- Venuti, Lawrence (ed.) 2004.** The Translation Studies Reader. Second Edition. New York, London: Routledge.
- Võõbus, Arthur 1969.** Muinaseestlaste suhted kristlusega. – Oma Kirik 2 (5). EELK esimese praostkonna väljaanne. Brooklyn, New York, 11–17.
- Wilt, Timothy 2003.** Bible Translation. Frames of Reference. Manchester, UK: St. Jerome Publishing.

Piiblitõlked

KJV 1996 = The FreeBible(TM) King James Version keyed to Strong's Numbers.
Copyright 1996–1999 [CD]. Steven Kollmansberger.

Paul 1989 = Uus Testament ja psalmid ehk Vana Testamendi laulud. EELK
Konsistoorium. Tallinn, 1989.

P 1739 = Piibliraamat. Faksiimileväljaanne I trükist 1739. Tallinn: Eesti Raa-
mat, 1990.

P 1968 = Piibel. Vana ja Uus Testament. Soome Piibliselts. BFBS, 1968.

P 1997 = CD Piibel. Eesti Piibel 1999. Eesti Piibliselts.

RST 1917 = Russian Synodal Text 1917. <http://www.russianbible.net/>
(7.04.2005).

Vulgata = Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem. Stuttgart: Deutsche
Bibelgesellschaft, 1969, 1994.

Luther 1545 = Luther Bibel 1545. [http://bible.gospelcom.net/cgi-bin/bible?](http://bible.gospelcom.net/cgi-bin/bible?language=german&version=LUTH)
language=german&version=LUTH (7.04.2005).

Blessing in Estonian Biblical Translations

Külli Kuusk

The article provides a brief overview of the cultural background of Biblical translation. It also discusses briefly the source-language equivalents and compares the Estonian translation equivalents to those in the Latin and German traditions of translation.

The most important source-language equivalents of the derivatives of *ōnnis* 'blessed' are the Hebrew root *brk* and the corresponding Greek *eulog(e)*-stem in the New Testament. The meaning of *brk* reveals three most important features: blessing from God, human-to-human blessing, and human-to-God blessing. Also, the main senses of the *eulog(e)*-stems denote a reciprocal relation between God and a human. Thus, the terminology of the original languages of the Bible uses the same stem irrespective of the direction of blessing, and due to such two-sidedness both aspects have been shown as two sides of the same relation.

The German translation of the Bible by Martin Luther divides the meaning of the Hebrew *brk*-root into two depending on the direction of the action. One sense covers those uses of the *brk*-root where the action is directed from God to a human or from a human to a human; the other sense covers those uses of the *brk*-root where the action is directed from a human to God. In the first case the *segnen*-forms and in the second case the *loben*-forms are used.

It is generally thought that the first complete Estonian-language Bible published in 1739 did not follow Martin Luther's tradition and that in principle it was translated into Estonian directly from the original languages of the Bible. However, an analysis of the derivatives of *ōnnis* reveals a similarity to Martin Luther, which proves that while translating from the original languages the first translators of the Estonian Bible followed the interpretation found in the German-language translation by Martin Luther. The use of the derivatives of *ōnnis* in the Books of the Old Testament shows that in most cases the *brk*-root is translated by means of *ōnnis*-derivatives. The stem *kiit*- 'praise' is used for the translation of the *brk*-root where the action is directed from a human to God.

Efforts have been made to improve the correspondence of the *ōnnis*-derivatives of the Estonian-language New Testament to the terms used in the original languages of the Bible. In the 1739 and 1968 Bibles the *ōnnis*-derivatives of the New Testament correspond to the three stems of the original – *eulog(e)*,

makar and *soz-*. In the 1997 Bible the *ōnnis*-derivatives of the New Testament correspond to two stems – *eulog(e)* and *makar*. The translation of the *brk*-root and *eulog(e)*-stem into Estonian by means of the *ōnnis*-derivatives has been a matter of dispute throughout the history of biblical translation.